

หญ้าแฝก : อัครวินพิทักษ์ดินและน้ำ

หญ้าแฝก เป็นพืชตระกูลหญ้าเช่นเดียวกับข้าวโพด ข้าวฟ่าง อ้อย และตะไคร้ มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Vetiveria* มักขึ้นเป็นกอหนาแน่นกระจายอยู่ตามธรรมชาติแทบทุกภาคของประเทศ เจริญเติบโตได้ดีในดินเกือบทุกประเภท แบ่งออกเป็นหลายชนิด (Species) เช่น หญ้าแฝกลุ่ม (*Vetiveria zizanioides* Nash.) หญ้าแฝกดอน (*Vetiveria nemoralis* A. Camus) หญ้าแฝกแอฟริกา (*Vetiveria nigritana* Stapf) แต่ชื่อพื้นเมืองของพันธุ์ที่พบในประเทศไทยจะเรียกตามท้องถิ่นที่หญ้าเกิด เช่น ในภาคกลางและจังหวัดนครราชสีมาเรียก “หญ้าแฝกลุ่ม” ว่าหญ้าแฝกหอม ภาคอีสานเรียกว่า แกงหอม เขมหอม จังหวัดกำแพงเพชร เรียกว่า แฝกกระทะไคร้ แขงหม่อง ส่วนในจังหวัดนครพนม เรียกว่า แฝกส้ม แฝกดำ เป็นต้น

หญ้าแฝก เป็นพืชที่ทนต่อสภาพความแห้งแล้ง ความเปียกแฉะและสภาพน้ำท่วมขังได้ดี มีระบบรากลึก มักขึ้นเป็นกอใหญ่ๆ ขนาดกอประมาณ ๕ – ๒๐ เซนติเมตร มีความสูงของลำต้นประมาณ ๑ – ๑๕ เมตร ใบแคบยาวประมาณ ๗๕ เซนติเมตร กว้าง ๔ – ๑๐ มิลลิเมตร มีรากเป็นกระจุกเหมือนใยพองน้ำ หยั่งลึกแผ่กระจายลงไปในดินตรงๆ จึงสามารถดูดซับน้ำได้ดี ทั้งยังไม่แผ่ขยายรากไปแย่งอาหารจากพืชชนิดอื่นๆ จึงนิยมนำมาปลูกเป็นแถวเพื่อช่วยในการดักตะกอนดินและป้องกันการพังทลายของดิน รวมถึงช่วยรักษาหน้าดินได้เป็นอย่างดี

ประโยชน์ของหญ้าแฝก

อาจกล่าวได้ว่า หญ้าแฝกเป็นพืชมหัศจรรย์อีกชนิดหนึ่ง เพราะทุกส่วนของหญ้าแฝกสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ทั้งหมด ได้แก่

ส่วนลำต้นและใบ

- ช่วยกรองเศษพืชและตะกอนดิน
- ใช้ทำวัสดุถมหลังคา
- ใช้ทำเชือก หมวก ตะกร้า ฯลฯ
- ใช้เป็นวัสดุคลุมดิน
- ใช้ทำปุ๋ยหมัก

ส่วนราก

- ดูดซับน้ำและช่วยรักษาความชุ่มชื้นในดิน
- ดูดซับแร่ธาตุและอาหาร
- ดูดซับสารพิษ
- ช่วยปรับปรุงคุณภาพดิน ทำให้สมบัติทางกายภาพของดินดีขึ้น
- ใช้ทำเครื่องสมุนไพรและเครื่องประทีนผิว
- ใช้กลั่นทำน้ำหอม
- ใช้ป้องกันแมลงศัตรูพืช
- บดละเอียดผสมน้ำแก๊ซ แก๊โรคเกี่ยวกับน้ำดี หรือต้มดื่มช่วยละลายนิ่วในกระเพาะปัสสาวะ

ประโยชน์ด้านระบบนิเวศวิทยา

ประโยชน์ของหญ้าแฝกที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดมักใช้ในการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศวิทยา เช่น

- ใช้ในการป้องกันการสูญเสียหน้าดินได้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยเสริมให้แนวตลิ่ง ฝายกั้นน้ำ ทางระบายน้ำ คลองส่งน้ำริมถนนมีความมั่นคงแข็งแรง
- ลดความรุนแรงและความเร็วของน้ำไหลบ่า
- เป็นวัสดุคลุมดินเพื่อรักษาความชุ่มชื้น และควบคุมวัชพืชชนิดอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ที่ผ่านมาจะเห็นว่า ปัญหาการชะล้างพังทลายของหน้าดิน เป็นปัญหาสำคัญด้านการเพาะปลูกของประเทศ เพราะแร่ธาตุสารอาหารที่จำเป็นต่อการเพาะปลูกถูกน้ำพัดพาไปจนหมด เหลือแต่ดินที่เสื่อมสภาพ ไม่มีแร่ธาตุหลงเหลืออยู่ ทำให้ผลผลิตตกต่ำจนเกษตรกรไม่สามารถเพาะปลูกในพื้นที่นั้นได้อีก จึงเป็นที่น่าเสียดายหากเกษตรกรจะปล่อยให้พื้นที่ทำกินนั้นรกร้างว่างเปล่า จึงควรหันกลับมาปรับปรุงดินให้มีคุณภาพเหมาะสมสำหรับการเพาะปลูก ซึ่งแนวทางที่จะแก้ไขปัญหานี้ได้คือการนำหญ้าแฝกมาปลูกเป็นแถวตามแนวขวางความลาดชันของพื้นที่ เมื่อหญ้าแฝกเจริญเติบโตจะแตกหน่อชิดติดกันมีลักษณะเสมือนรั้ว

หรือกำแพงมีชีวิต เมื่อฝนตกลงมาจะกลายเป็นกำแพงช่วยยับยั้งการพังทลายของหน้าดินและรักษาความชุ่มชื้น รวมถึงแร่ธาตุสารอาหารสำหรับการเจริญเติบโตของพืชเอาไว้ นับเป็นการแก้ไขปัญหาการชะล้างพังทลายของดินได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยวิธีง่ายๆ และประหยัดค่าใช้จ่าย ซึ่งฤดูกาลที่เหมาะสมสำหรับการปลูกหญ้าแฝกนั้น จะอยู่ในช่วงต้นฤดูฝนนั้นๆ

นอกจากความสามารถในการยับยั้งการชะล้างพังทลายของหน้าดินแล้ว หญ้าแฝกยังถูกนำมาใช้ประโยชน์ในด้านกรอนุรักษ์ระบบนิเวศของแหล่งน้ำด้วย เนื่องจากน้ำที่ถูกพัดพามาจะชะล้างเอาหน้าดินและเศษตะกอนต่างๆ มาด้วย และไปทับถมกันในบริเวณที่ราบลุ่มตามแหล่งน้ำต่างๆ เช่น แม่น้ำ ลำคลอง ธารน้ำ ห้วย หนอง อ่างเก็บน้ำ จนเกิดการตื้นเขิน ทำให้เก็บกักน้ำได้ในปริมาณน้อยลงหากฝนตกหนักลงมา อาจก่อให้เกิดปัญหาน้ำท่วมตามมาได้ และหากพื้นที่นั้นทำการเกษตรบนที่สูง มีการใช้สารเคมีในปริมาณมาก จะถูกชะล้างลงสู่แหล่งน้ำที่อยู่ด้านล่างเป็นอันตรายต่อผู้ที่ใช้น้ำอุปโภคบริโภค สัตว์น้ำล้มตาย คุณภาพชีวิตของผู้คนแถบนั้นลดลง เพราะได้รับผลกระทบจากสารเคมี ซึ่งเมื่อมีปัญหาที่เกิดขึ้น รัฐบาลต้องใช้งบประมาณค่อนข้างสูงในการขุดลอกอ่างเก็บน้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง ดังนั้น วิธีที่ง่ายที่สุดคือการป้องกันไม่ไห้ระบบนิเวศเสื่อมตั้งแต่เนิ่นๆ การปลูกหญ้าแฝกเพื่อตัดกรองตะกอนดิน สิ่งปฏิกูล และสารพิษ จึงเป็นวิธีการที่ได้ผลและมีประสิทธิภาพมากที่สุด

ปลูกหญ้าแฝกเพื่อรักษาดิน

๑. ปลูกหญ้าแฝกเพื่อป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน จะต้องเตรียมกล้าแฝกเสียก่อน โดยการขุดแฝกตั้งกอขึ้นมาแล้วตัดรากให้เหลือประมาณ ๑๐ เซนติเมตร ส่วนต้นตัดให้เหลือ ๒๐ เซนติเมตร จากนั้นแยกหน่อแล้วมัดรวมกัน นำไปแช่น้ำให้ท่วมรากประมาณ ๕ - ๗ วัน เมื่อรากใหม่แตกออกมาจึงนำไปปลูก หรือหากขยายพันธุ์กล้าแฝกในถุงพลาสติกให้รอจนมีอายุ ๔๕ วัน จึงนำไปปลูกให้ทันต้นฤดูฝน โดยดูจากความลาดเทของพื้นที่แล้วปลูกแฝกให้ได้ตามระดับลดหลั่นกันไป

๒. ปลูกหญ้าแฝกในสวนผลไม้หรือไม้ยืนต้น ให้สร้างแนววงกลมรัศมีประมาณ ๒ เมตร รอบๆ ลำต้นไม้ผล หรือไม้ยืนต้น แล้วปลูกแฝกรอบๆ วงกลมให้มีระยะห่างกันประมาณ ๕ - ๑๐ เซนติเมตร เมื่อหญ้าแฝกเจริญเติบโตพอที่จะปกคลุมรอบๆ โคนต้น ช่วยรักษาความชุ่มชื้น และเพิ่มอินทรีย์วัตถุให้แก่ไม้ผลที่ปลูกไว้

๓. ปลูกหญ้าแฝกรอบสระน้ำหรืออ่างเก็บน้ำ ให้วางแนวปลูกแฝกเป็นแถวตามระดับ ๓ แถว รอบสระน้ำหรืออ่างเก็บน้ำ ห่างกันแนวละ ๒๐ เซนติเมตร โดยแถวกลางสุดจะปลูกที่ระดับน้ำขึ้นสูงสุดเป็นเกณฑ์ เพื่อช่วยตัดกรองเศษดินและตะกอนไม่ให้ลงมาทับถมในอ่างเก็บน้ำได้

ดังนั้น การปลูกหญ้าแฝกจึงช่วยแก้ปัญหาการจัดการทรัพยากรและรักษาระบบนิเวศให้คงอยู่ ช่วยให้เราไม่พื้นที่ทางการเกษตรและแหล่งน้ำสะอาดเพื่อการอุปโภคบริโภคไปอีกนานๆ

แหล่งที่มา : นิตยสาร Sci Mag ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑๒ ประจำเดือนธันวาคม ๒๕๔๙

จัดทำโดย: ส่วนส่งเสริมการจัดการ